

К. І. Ковальова

Херсонський державний університет

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

*«Если вы мне расскажите,
я это быстро забуду,
если вы мне напишите,
я прочитаю, но тоже забуду,
а если вы вовлечете меня в дело,
я буду это знать и запомню»*

Жан Жак Руссо

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства ставлять перед вивченням географії в школі нові цілі, а саме пізнання на конкретних прикладах різноманіття сучасного географічного простору на різних його рівнях (від локального до глобального) для формування географічної картини світу; розуміння головних особливостей взаємодії природи і суспільства на сучасному етапі його розвитку, значення охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування, здійснення стратегії стійкого розвитку в масштабах України і світу; розуміння закономірностей розміщення населення і територіальної організації господарства у зв'язку з природними, соціально-економічними і екологічними чинниками, залежності проблем адаптації і здоров'я людини від географічних умов проживання; глибоке і всебічне вивчення географії України, включаючи її геополітичне положення, природу, населення, господарство, регіональні особливості природокористування в їх взаємозалежності.

Досягти виконання поставлених цілей можливо за допомогою технології «критичного мислення», яка дозволить активізувати навчально-виховний процес з географії і буде сприяти кращому засвоєнню географічних знань учнями.

Аналіз останніх досліджень. Поняття «критичне мислення» використовується в методичній літературі вже близько 50 років. А саме відтоді, коли Бенджаміном Блумом була розроблена таксономія пізнавальних здібностей і критичне мислення було означено як мислення вищого рівня [1]. Але це поняття настільки різнобічне, що спеціалісти різних галузей – філософи, психологи, педагоги – трактують його по-різному. Є.С. Полат з точки зору педагогічної теорії розвивального навчання виділяє такі ознаки характерні для критичного мислення: аналітичність, асоціативність, самостійність, логічність, системність [5]. За думкою професора Деvida Клустера критичне мислення є мисленням самостійним і повинно починатись із постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно розв'язати [2]. З ним погоджується американський філософ і педагог Джон Дьюї, який вважає, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатись конкретною проблемою. «Тільки борючись із конкретною

проблемою, відшуковуючи власний вихід зі сформованої ситуації, учень дійсно думає» [3, 4].

Але, незважаючи на незначні розбіжності у підходах до визначення даного поняття, більшість науковців і педагогів єдині у своїй думці щодо ознак технології «критичного мислення», а саме:

- критичне мислення самостійне і має індивідуальний характер;
- інформація є відправною, а не кінцевим шляхом мислення;
- переконлива аргументація тверджень;
- існує в ситуації полілога або дискусії;
- здійснюється в реально значущій для людини ситуації.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні умов використання технології «критичного мислення» на уроках географії у ЗНЗ, розгляді методичних прийомів, які доцільно використовувати на різних стадіях даної технології.

Результати дослідження. Для ефективного застосування технології «критичного мислення» у навчально-виховному процесі з географії повинні виконуватись наступні умови:

- наявність часу і можливостей для набуття досвіду критичного мислення;
- наявність можливості висловлювати свою точку зору;
- допомога вчителя в умінні задавати питання, здійснювати рефлексію своєї діяльності;
- можливість обміну думками в ситуації дискусії; - обстановка доброзичливості і взаємоповаги.

Саме за таких умов учні можуть почуватися впевнено, бути повноправними учасниками навчального процесу, що в свою чергу призводить до збільшення його ефективності.

Технологія «критичного мислення» включає три основні стадії, кожна з яких виконує відповідні функції.

1) стадія виклику. Для неї характерні такі функції, як мотиваційна (пробудження інтересу до роботи), інформаційна (актуалізація вже наявних знань) та комунікаційна (безконфліктний обмін думками);

2) стадія осмислення виконує інформаційну (отримання нової інформації) і систематизовану (класифікація і ранжування інформації) функції;

3) стадія рефлексії виконує наступні функції: комунікаційна (обмін думками про нову інформацію), мотиваційна (збудження до подальшого розширення інформаційного поля), інформаційна (набуття нових знань), оціночна (вироблення власної позиції).

Для того, щоб кожна стадія даної технології була максимально ефективною і викликала захопленість учнів навчальним процесом, необхідно протягом уроку використовувати різноманітні методичні прийоми, які допоможуть учням з інтересом опановувати нові знання.

На стадії виклику доцільно використовувати такі методичні прийоми, які зацікавлять та налаштують учнів на вивчення нової теми. До таких прийомів можна віднести: «що я знаю», «вільне письмо», «асоціація», «ключові слова», «вірно - не вірно», «переплутані логічні ланцюжки», «інструкції», «кластер». При використанні перших чотирьох прийомів вивчення нової теми починається із її

проголошення, потім, в залежності від прийому, учні висловлюють припущення про те, що буде вивчатись на уроці, а вчитель всі їх думки записує на дошці або ватмані з метою подальшого обговорювання всіх розбіжностей, які виникнуть в процесі роботи.

Приєм «вірно - не вірно» часто використовується вчителями на уроці, але, як правило, для закріплення знань або перевірки домашнього завдання. Але даний прийом доцільно також використовувати на стадії виклику. Для цього на дошці написати вірні і не вірні твердження по новій темі, учні ставлять знак «+» там, де вони вважають твердження вірним і знак «-» там, де на їх думку воно не вірно. Виходячи із їх відповідей, вчитель корегує вивчення нової теми таким чином, щоб максимально роз'яснити ті питання, які у більшості учнів викликали труднощі.

«Переплутані логічні ланцюжки» - прийом, який дозволяє учням обдуманно знаходити і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки або послідовність етапів розвитку певних об'єктів. Наприклад, при вивченні географії в 10 класі учням можна запропонувати скласти правильний ланцюжок зв'язків між наступними поняттями:

- А) МГПП;
- Б) міжнародні економічні угруповання; В) світове господарство;
- Г) міжнародна спеціалізація; Д) міжнародний обмін;
- Є) міжнародна економічна інтеграція.

Безпосередньо перед стадією осмислення можна використати методичний прийом «кластер», сутність якого полягає у самостійному складанні учнями своєї логічної схеми вивчення даної теми із наступним її захистом.

Стадія осмислення передбачає засвоєння нового матеріалу за допомогою методичних прийомів, які стимулюють пізнавальну активність учнів. До таких методичних прийомі можна віднести «помітки на полях», «маркірувальна таблиця», «взаємне опитування», «взаємне навчання», «подвійний щоденник», «таблиця аргументів». Наприклад, такий методичний прийом як «таблиця аргументів» можна використовувати при викладанні географії в усіх шкільних курсах. Даний прийом передбачає надання вчителем певного аргументу, який учні повинні підтвердити фактами із лекції вчителя або спростувати його. В курсі «Загальна географія» вчитель під час вивчення нової теми може запропонувати учням такий аргумент

Аргумент	Чому «так»	Чому «ні»
«Магеллан – перший навколосвітній мореплавець».	Фернан Магеллан задумав, організував навколосвітню подорож і керував нею більшу частину шляху.	Завершив подорож Хуан Себастьян Елькано

Обов'язковою складовою будь-якого уроку із використанням технології «критичного мислення» є стадія рефлексії, яка змушує учнів обдумати, проаналізувати отриману інформацію, збуджує їх до набуття нових знань і вироблення власної позиції. На стадії рефлексії

доцільно використовувати такий методичний прийом як «кластер», який використовується як засіб для підбиття підсумків, як стимул для виникнення нових асоціацій і графічних зображень нових знань. При застосуванні даного прийому спочатку записується ключове слово, а потім слова і речення по темі, в подальшому відбувається розподіл матеріалу на окремі блоки і встановлюються і виражаються графічні логічні зв'язки між блоками.

Також на стадії рефлексії можна використати наступні методичні прийоми: сінквейн, ессе, самоаналіз (учень аналізує, що саме з нової теми він знає впевнено, а потребує повторення), «теза-антитеза», «вірно – невірно», «кубик». Прийом «кубик» вчитель використовує для учнів із недостатнім рівнем навчальних знань і умінь. Вчитель називає поняття, і в залежності від напису на грані кубика, учень дає відповідь на питання: дати опис, порівняти із чим-небудь, надати асоціацію (на що схоже), проаналізувати (із чого складається), застосувати це, навести приклади. За допомогою даного прийому відбувається повернення до стадії виклику, до ключових слів, перевернених логічних ланцюжків тощо.

Навчально-виховний процес буде ефективним тільки при наявності всіх взаємопов'язаних стадій технології «критичного мислення», яка вчить учнів працювати самостійно, задавати питання, вислухувати чужі думки, мати власну думку і захищати її, критично відноситись до думок опонентів, здійснювати рефлексію своєї діяльності та аналізувати і класифікувати отриману інформацію.

Висновки. Використання технології «критичного мислення» на уроках географії визиває свідоме засвоєння знань учням за умов їх максимального залучення у навчальний процес. Різноманітні методичні прийоми викликають інтерес до вивчення предмету і сприяють чергуванню видів діяльності на уроці, що, в свою чергу, зменшує втомлюваність учнів і, в кінцевому випадку, збільшує ефективність навчально-виховного процесу з географії.

Список використаних джерел:

1. Блум Б. Таксономия основных категорий учебных целей. Режим доступа - www.glp.net/c/document_library/get_file?folderId=11599&name
2. Дэвид Клустер. Что такое критическое мышление? Режим доступа - <http://rus.1september.ru/article.php?ID=200202902>
3. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим): пер. с англ. / Дж. Дьюи. - М.: Лабиринт, 1999. - 186 с.
4. Дьюи Дж. От ребенка - к миру, от мира - к ребенку [Текст] / Дж. Дьюи. - М.: Карапуз, 2009. - 348 с.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ Под ред. Е.С.Полат – М., 2000